

ska ind. Bugarska prijestolnica (1186–1393) i sjedište patrijaršije (1235); pod osmanskom vlašću od 1393; u V. T. je 1908. proglašena neovisnost Bugarske.

Velletri, grad u sr. Italiji; 51 021 st. Ostaci rim. hrama, romanička katedrala; građevine iz 16–17. st. Vinogradarstvo. Najprije volšćanski grad (Velester); Rimljani ga osvojili 338. pr. Kr.

velodrom (franc.), betonsko ili drveno trkalište za biciklističke utrke i treninge, na zavojima uzdignuto; dužina otvorenenoga v. iznosi 333,3 m ili 400 m.

Vels → Wales

Velšani (velški Cymry; engl. the Welsh), narod keltskoga podrijetla nastanjen ugl. u Walesu (Ujedinjeno Kraljevstvo); o. 3 mil. pripadnika. Većinom su protestanti, pripadnici Velške crkve. Potomci su britskih i goidelskih Kelta ujedinjenih u 6. st. radi obrane od Anglosasa. Govore engleskim i velškim (o. 22% pripadnika) jezikom.

velški ili kimrički jezik, jezik britskoga ogranka P-keltske grane indoeur. jezične porodice; o. 670 000 govornika u Ujedinjenom Kraljevstvu (Wales), SAD-u, Kanadi i Argentini (Patagonija).

velter (engl.), težinska kategorija boksača (63,5–67 kg).

Veltman [ve'ltmɑn], Martinus (1931), niz. fizičar; za razjašnjenje kvantne strukture elektroslabih međudjelovanja s G. Hooftom dobio 1999. Nobelovu nagradu za fiziku.

velur (franc. < provansalskoga). ① Mekana tkanina dlakave površine za ogrtače; izrađuje se od grebenane vune, nakon čega se površina čupavi, šiša i valja. ② *Kožni v.*, mekana koža baršunasta izgleda, dovršena brušenjem s mesne strane; rabi se u proizvodnji odjeće; → antilop.

veljača, drugi mjesec u godini, 28, a svake četvrtve (prijestupne) godine 29 dana; februar.

Veljačić, Čedomil (1915–97), hrv. filozof; istraživač filozofije i kulture istočnih naroda. *Razmeđa azijskih filozofija; Filozofija istočnih naroda* (1–2).

Veljačka revolucija (Februarska revolucija), građansko-demokr. prevrat u Rusiji 11/12. 3 (po julijanskom kalendaru 26/27. 2) 1917; završila rušenjem carizma i uspostavljanjem dvovlašća privremene vlade A. F. Kerenskoga i sovjeta radničkih i vojničkih deputata, s dominantnom ulogom boljševika u njima.

Veljački patent, drž. zakon koji je 28. 2. 1861. proglasio austr. car Franjo Josip I. kao nadopunu Listopadskoj diplomi; označuje povratak centralizmu; zbog otpora povučen 1865.

veljotski → dalmatski jezik

vena (lat.), krvna žila koja vodi vensku krv iz kapilarne mreže u srce (iznimke: plućne i pupčane v. kojima teče arterijska krv); obično teku usporedno s arterijama, ali ih je više, imaju tanju stijenku i širi lumen. Mnoge vene imaju zaliske koji sprečavaju vraćanje krvi.

Venancije, sv. (Venantius) (?–259), kršč. mučenik. Biskup u Delminiju; širio kršćanstvo po neretvanskom kraju i u Panoniji. Njegovi ostatci s relikvijama istarskih i dalm. mučenika nalaze se u kapeli sv. Venancija uz krsionicu Lateranske bazilike.

Vendée [vũde], pov. pokrajina, danas dep. u regiji Pays de la Loire, Z Francuska; 6720 km², 593 000 st. Poljodjelstvo, stočarstvo, ribolov, školjarstvo; turizam. Središte La Roche-sur-Yon.

vendémiaire [vũdem-je:'r] (franc.), prvi (ujedno prvi jesenski) mjesec godine po franc. republikanskom kalendaru (22. ili 23. 9 – 22. ili 23. 10).

Vendi (Wenden, Winden, Windische), prvotno njem. naziv za baltičke i Polapske Slavene, poslije i za Lužičke Srbe i Koruške Slovence; nekoć opći germ. naziv za Slavene.

Vendôme [vũdo:'m], grad na rijeci Loiri, SZ Francuska; 16 497 st. Crkva iz 12. st., ostatci utvrda iz 15. st. Proizvodnja kože i keramike.

Vendryes [vũdri-'e's], Joseph (1875–1960), franc. kelolog i klas. filolog; prof. na Sorbonnei; sljedbenik A. Meilleta. *O irskim riječima iz latinskoga; Jezik*.

Venecija (tal. Venezia, hrv. pov. naziv Mleci), grad i luka u S Italiji, na SZ obali Jadranskoga mora; 268 993 st. Središte regije Veneto. Nastala poč. 5. st. na otočiću u istoimenoj laguni, poslije se proširila na 118 otočića međusobno odvojenih kanalima i povezanih mostovima. Pod zaštitom UNESCO-a (1987). Duž Canala Grande reprezentativne pal. iz 13–18. st. Crkva sv. Marka (9–11. st.) sa zvonikom, Duždeva palača (14–16. st.). Sveuč., različiti muzeji, galerije, instituti. Biennale modernoga i staroga slikarstva, moderne glazbe i film. umjetnosti (Venecijanski filmski festival) te dr. priredbe i izložbe međunar. značaja. Turizam. Novi dio grada razvija se od 19. st. na kopnu (sa starom jezgrom povezan Mostom Slobode, 3,85 m). Grad-republika; ime je dobila po plemenu Veneti, a nastala je kao pribežiste stanovništva iz okolice pred Hunima i dr. osvajačima u 5. st.; u 6–11. st. pod vrhovništvom je Bizanta; 697. spominje se prvi dužd, koji od 811. ima sjedište u Rialtu. Radi neometane plovidbe trg. brodova uz hrv. obalu, V. je do kraja 9. st. plaćala danak hrv. i neretvanskim vladarima. Dužd Pietro II. Orseolo odbio je plaćanje danka o. 1000. te u pohodu protiv Hrvatske zauzeo njezina gl. pomor. uporišta, koja je zatim osigurao njegov sin Oton 1018. Neovisnoj Veneciji (od 11. st.), Bizant je 1085. prepustio nominalno vrhovništvo nad Dalmacijom i Istrom; od tada vodi stoljetne borbe s hrv.-ug. vladarima za Iobalu Jadrana. Kao trg. posrednik između Levanta i Europe V. se okoristila križarskim ratovima. Na poticaj dužda E. Dandola u IV. križarskom ratu osvojeni su Zadar (1202) i Carigrad (1204), a V. je sudjelovala i u komadanju Bizanta, dobivši Eubeju, Kretu, dio Moreje, Jonskih otoka i samoga Carigrada. Od tada je V. oligarhijsko-aristokratska republika (Veliko vijeće najviša je drž. vlast, Malo vijeće izvršna vlast, Vijeće četrdesetorice ima sudsko-polit. funkcije, Vijeće umoljenih vodi vanjsku politiku). Nakon izgubljenoga rata (1356–58) s hrv.-ug. vojskom, morala se odreći Dalmacije, ali je u ratu 1357–81. porazila svojega gl. trg. suparnika Genovu, te kao gospodar Sredozemlja stekla monopol na levantsku trgovinu. U prvoj pol. 15. st. zaposjela je velik dio hrv. obale, zavladała znatnim područjem u S Italiji te zauzela Zákyntos, Kefalliniju, a 1489. i Cipar. U to doba ima o. 200 000 st. i vlada državom od o. 2,5 mil. podanika. U ratovima s Osmanlijama (1645–69, 1684–99, 1716–18), trpi teritorijalne gubitke na Balkanu, izuzevši proširenje u Dalmaciji. Napoleonomi pohodi u Italiji dokrajčili su njezinu vlast. Posljednji dužd abdicirao je 1797. Pod vlašću je Austrije 1797–1805, Napoleona 1805–14. te ponovno Austrije 1815–66. Nakon Austr.-tal. rata 1866. pripala Italiji.

Venecijanska škola, skupina niz. i tal. skladatelja koji su 1530–1620. djelovali u Veneciji. Uveli su višezbornu tehniku u renesansne motete i madrigale, slobodniju uporabu kromatike i modulacije, izgradili rane instrumentalne oblike toccatu, ricercar, fantaziju, kanconu, pridonijevši razvoju gl. baroknih instrumentalnih i vokalnih oblika. Začetnik škole A. Willaert, gl. predstavnici: A. i G. Gabrieli, C. Merulo, G. Zarlino (teoretičar škole).

Venecijanski zaljev, zaljev na krajnjem S dijelu Jadranskoga mora, dubok do 34 m. Sastoji se od Venecijanskoga zaljeva (Laguna Veneta) u užem smislu i Tršćanskoga zaljeva. Gl. luke Venecija i Trst.

Venecija

Venecija, plan grada

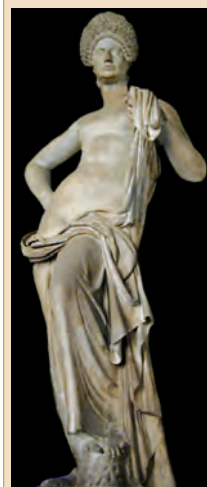
venecijansko crvenilo (pompejsko crvenilo), vrlo fino raspršen željezni trioksid (Fe₂O₃); upotrebljava se kao pigment u antikorozivnim bojama za željezo i kao sredstvo za poliranje.

venepunkcija, ubadanje iglom u venu radi uzimanja krvi za pretragu, primjene lijeka, transfuzije ili puštanja krvi.

Veliko Trnovo

Venera (Venus), staroitalska i rim. MIT, isprva božica proljetne vegetacije, poslije božica ljubavi i ljepote, pramajka plemena Julijevaca i rim. naroda. Vrlo često likovno prikazivana u antici (Kapitolijska V. u Rimu, Milkska V. u Parizu), a os. u doba renesanse i baroka. Odgovara joj grč. Afrodita.

Milkska Venera

Kapitolijska Venera